

JAMIYATIMIZDA SHAKILLANGAN "ISHCHI KUCHI MIGRATSIYASI"NING IJTIMOY-IQTISODIY MAZMUNI VA ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7853058>

N.A.Imomova

*Farg'ona davlat universiteti tarix fakulteti
sotsiologiya kafedrası katta o'qituvchi
f.f.d.(PhD)*

Annotatsiya. Ushbu maqolada, globallashuv sharoitida mamlakatlar o'rtasida o'zaro bog'liqlikning ortishi, o'zaro iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jarayonlarning chuqurlashuvi ishchi kuchi migratsiyasiga ta'sir etganligi, shuningdek bugun jamiyatimiz taraqqiyotga erishi uchun ishchi kuchi migratsiyasini ilmiy o'rganishning ahamiyati ortishi izoxlanib va bu borada olib borilgan sotsiologik tadqiqotlar taxlili keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: jamiyat, migratsiya, ijtimoiy taraqqiyot, shaxs, davlat, siyosat, sotsial munosabat.

Aholi migratsiyasi – bu, jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy hayotining turli jihatlari, ulardagi o'zgaruvchan tendensiyalarning shakllanishi va namoyon bo'lishi bilan bog'liq bo'lgan murakkab ijtimoiy-iqtisodiy hodisa. Shu bilan birga, migratsiyani o'rganish jarayonida uning ikki jihatini ajratib ko'rsatish va ko'rib chiqish zaruriyati tug'iladi. Birinchidan, tor ma'noda, migratsiya doimiy yashash joyining o'zgarishi bilan bog'liq bo'lgan hududiy harakatlarning to'liq turi sifatida namoyon bo'ladi; migratsiya esa ko'chib o'tishni anglatadi.

Ikkinchidan, migratsiya davomiyligi, muntazamligi va maqsadidan qat'i nazar, bir yoki bir nechta ma'muriy hududiy birliklarning turli xil aholi punktlari o'rtasida sodir bo'ladigan har qanday hududiy harakatni tavsiflaydi. Migratsiya jarayonining ko'p qirraliligi va natijada uni o'rganishdagi nazariy yondashuvlarning nomuvofiqligi uning turli talqinlarini shakllantirishga olib keladi.

Bunday sharoitda yigirmanchi asrning birinchi choragida Chikago sotsiologiya maktabi tadqiqotchilari tomonidan ishlab chiqilgan aholi migratsiyasini o'rganish metodologiyasi bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda Chikago maktabi 1915 yildan 1935 yilgacha Amerika sotsiologiyasida ustun mavqeni egalladi va umuman sotsiologiya rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi, uning empirik yo'nalishini belgilab berdi. Ushbu maktab vakillari tomonidan aholi migratsiyasi muammosi yetarlicha batafsil o'rganilgan. 1860 yildan 1920 yilgacha Qo'shma Shtatlarda eng yirik immigrant guruhlar: Sharqiy Yevropadan kelgan irlandlar, italiyaliklar, yahudiylar tashkil topdi. Shu munosabat bilan, moslashish va shunga ko'ra, migrantlarning yangi jamiyatga qo'shilishi masalasi dolzarb edi. Migratsiyani sotsiologik nuqtai nazardan o'rganish migratsiya

jarayonlarini tartibga solish, etnik nizolarni hal qilish, muhojirlarning deviant xatti-harakatlari oldini olish va boshqa muammolarni hal qilish mexanizmlarini ishlab chiqishga imkon berdi¹³³.

Demografik ensiklopedik lug'atda esa migratsiya (lotin tilidan - ko'chirish) - bu odamlar (migrantlar) ning yashash joyini abadiy yoki ozmi-ko'pmi uzoq vaqt o'zgarishi bilan ma'lum hududlar chegaralari bo'ylab harakatlanishi¹³⁴, - deb izohlandi.

Aholi migratsiyasi - bu iqtisodiy tuzilma va ishlab chiqaruvchi kuchlar joylashuvining o'zgarishi, aholining ijtimoiy va mehnat harakatchanligining oshishi bilan bog'liq bo'lgan murakkab ijtimoiy jarayon¹³⁵. Aholi migratsiyasini o'rganish odamlarning bir joydan ikkinchi joyga ko'chish sabablari, harakatchanlik modellari va jarayonlari iqtisodiyot, siyosiy tizimlar, jamoalar va uy xo'jaliklari tomonidan qanday shakllanishiga qaratildi. Migratsiya vaqtinchalik yoki doimiy, qisqa yoki uzoq muddatli, ixtiyoriy yoki majburiy bo'lishi mumkin. Ko'plab nazariyalar, jumladan, neoklassik iqtisodiy, neo marksistik va feministik, harakatchanlik va harakatsizlikni tushuntirishga urinib ko'rdi, ba'zilar ish haqi differensialiga individual javob berishga, boshqalari esa aholi oqimini boshqarishda kuchli ish beruvchilar va institutlarning rolini ta'kidladilar. Migratsiyani tushuntirishda tuzilmalar (barqaror, institutsional, ijtimoiy tuzilmalar va me'yorlar) va agentlik (individual va jamoaviy iroda) o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni hisobga olish eng samarali bo'ladi. Migratsiya aniq tarixiy va geografik sharoitlarda ishlaydigan ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy jarayonlar kesishmasida shakllanadi. Shunday qilib, migratsiya juda selektiv va notekis jarayon bo'lib, ba'zi ijtimoiy guruhlarga va ayrim joylarga boshqalarga qaraganda ko'proq ta'sir ko'rsatadi¹³⁶.

Tadqiqotchilar «migratsiya» atamasining ilk nazariy asoslarini ingliz geografi Rovensteyn nomi bilan bog'laydilar.

19-asr oxirida Rovensteyn tomonidan asoslangan «Migratsiya qonunlari» nazariyasiga ko'ra, migrantlar potentsiali cheklangan hududni tark qilib, muvaffaqiyatlarga erishish darajasi yuqori bo'lgan mintaqalarga o'rnashadilar. Yangi makonni tanlashda masofa muhim ahamiyat kasb etadi. Migrantlar asosan, o'z uylariga yaqinroq masofaga joylashishni xohlaydilar.

Rovensteyn ta'kidlaganidek, shahar aholisi qishloq aholisiga nisbatan kam harakatlidir. Shuningdek, infratuzilmalar taraqqiyoti, texnikani taraqqiy etishi, savdo sohasini rivojlanishi ham migratsiyani kuchaytiradi.

¹³³ Ситникова Идеи Чикагской школы социологии в современных исследованиях миграции населения // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2009. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/idei-chikagskoy-shkoly-sotsiologii-v-sovremennyh-issledovaniyah-migratsii-naseleniya> (дата обращения: 08.02.2021).

¹³⁴ Акаев А.А. Миграция жизни населения // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2017. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/migratsiya-formy-i-rol-v-uluchshenii-kachestva-zhizni-naseleniya> (дата обращения: 25.10.2020).

¹³⁵ Акаев А.А. Миграция: формы и роль в улучшении качества жизни населения // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2017. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/migratsiya-formy-i-rol-v-uluchshenii-kachestva-zhizni-naseleniya> (дата обращения: 25.10.2020).

¹³⁶ Caroline Nagel, Paul Boyle. Migration. Editor(s): Audrey Kobayashi. International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition). Elsevier. 2020, Pages 81-88, ISBN 9780081022962, <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10287-2>. (<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780081022955102872>)

Ishchi kuchi migratsiyasini ijtimoiy jihatdan olib qaraydigan bo'lsak, mamlakat mehnat resurslarining bir hududdan boshqa bir hududga ko'chib yurishi tushunilsa, iqtisodiy nuqtai-nazardan esa, ijtimoiy mazmuni bilan bog'langan holda, iqtisodiyot tarmoqlarida ish bilan band aholining mintaqa va hududlararo ko'chib yurishi tushuniladi.

V. Tomas va F.Znaneskiyning «Yevropada va Amerikada polyak dehqoni» (1918-1920) asari haqli ravishda empirik sotsiologiyaga oid klassik asar hisoblanadi. Ushbu ish kamida uchta sababga ko'ra alohida e'tiborga loyiqdir. Birinchidan, tadqiqotning mavzusi o'ziga xos muammo – xx asr boshlarida Polsha dehqonlarining AQShga ko'chishi. V.Tomas va F.Znaneskiy o'z mamlakatlarida qolib, yangi yashash joyiga ko'chib o'tgan Polsha dehqonlarining ahvolini qiyosiy tahlil qilishdi. Ikkinchidan, mualliflar empirik sotsiologik tadqiqot usullaridan keng foydalandilar, ularning orasida shaxsiy hujjatlarni o'rganish usuli ham bor. Uchinchidan, ish amaliy xarakterga yega. Bu migratsiya bilan bog'liq ravishda paydo bo'layotgan ijtimoiy jarayonlarni optimallashtirish va individual ijtimoiy jamoalarning yangi hayot sharoitlariga moslashishiga qaratilgan. Undan aholining Yevropa mamlakatlaridan Qo'shma Shtatlarga ko'chishi muammolariga oid materiallar to'plash uchun foydalanib, u F.Znaneskiy bilan birgalikda butun hayotidagi eng taniqli asar - «Polsha dehqoni ...» ni yozdi. Uning polshalik sotsiolog bilanhamkorligi nisbatan qisqa muddatli edi va besh jildlik asarni tugatgandan so'ng ko'p o'tmay ajralib chiqdi.

Odamlarning sub'ektiv fikrlari va hayotning ob'ektiv holatlarini aniqlash asosida yangi sharoitlarda hayotini tahlil qilish sotsiologlarga tadqiqotning bir necha asosiy muammolarini aniqlash imkonini berdi: individualizatsiya (bu ijtimoiy birlashishga qanday mos keladi); samaradorlik (individual va ijtimoiy samaradorlik, shaxsiy va kasbiy muvaffaqiyat o'rtasidagi nisbat qanday); deviant xatti-harakatlar (jinoyatchilik, beparvolik, fohishabozlik, alkogolizm); ish bilan ta'minlash; jinlar o'rtasidagi munosabatlar; ijtimoiy baxt (ijtimoiy muassasalar va tashkilotlar faoliyatidan qoniqish asosida); irqlar (millatlar) va madaniyatlarning kurashi; madaniyatni ideal tashkil etish.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun jamiyat o'z tuzilmalariga qo'shilish orqali shaxsning asosiy istaklarini qondirishga hissa qo'shishi kerak. V.Tomas va F.Znaneskiy to'rtta istakni ajratib ko'rsatdilar:

- 1) yangi tajriba va yangi imtiyozlarga intilish;
- 2) tan olinishga intilish (umumiy ijtimoiy ma'qullash, jinsiy munosabat va boshqalar);
- 3) hukmronlik istagi (mulkka bo'lgan intilish, ichki zulm, siyosiy despotizm va boshqalar);
- 4) xavfsizlikka intilish.

Darhaqiqat, jamiyat ko'plab istaklarni bostiribgina qolmasdan, balki ayni paytda ularni qondirish uchun yagona vosita bo'lib xizmat qiladi.

V.Tomas va F.Znaneskiy ijtimoiy tashkilot va shaxs hayotini tashkil qilish o'rtasida o'zaro bog'liqlik mavjudligini ta'kidlaydilar. Ushbu munosabatni o'rganish asosida sotsiologlar ijtimoiy belgilar tipologiyasini ishlab chiqdilar¹³⁷.

Sharq mutafakkirlari asarlari va tadqiqotlarida ham migratsiya hamda sotsiolog tadqiqotlarga oid xulosalarni uchratish mumkin.

Abu Ali Ibn Sino o'z o'tmishdoshlari bo'lgan Aristotel, Platon, Al-Kindiy, Farobiyning ilmiy merosini chuqur o'rgandi va ularning ilg'or qarashlarini ijodiy rivojlantirdi.

Jamiyat sotsiallashtiruvining asosini faqat mehnatdagina emas, balki moddiy ishlab chiqarish shakllari dexqonchilik va xunarmandchilikda ko'rdi. U tafakkurning til bilan aloqasini, kishilarning ishlab chiqarish faoliyatlari bilan munosabatlar sohasini chuqur va atroflicha tadqiq etdi. Ulug' mutafakkirni qarashlarida kishilar o'rtasidagi sotsial tafovutlarni keltirib chiqaruvchi omillarni ko'rsatdi, kishilarning xulq-atvori va tabiiy-geografik muhitni ana shundan omillardan biri deb hisobladi

Ibn Sinoning ijtimoiy-siyosiy ta'limoti markazida inson va uning ijtimoiy-individual xususiyatlari, inson va jamiyat to'g'risidagi sotsiologik g'oyalar yotadi¹³⁸.

Markaziy Osiyoda yetishib chiqqan mashhur olim va mutafakkir Abu Rayxon Beruniy (973-1048 y.y)ning ham sotsial-siyosiy qarashlari e'tiborga loyiqdir.

Beruniy o'zining butun ijodiy faoliyati davomida ijtimoiy hayot masalalari bilan qiziqdi, «Hindiston», «O'tmish ajdodlar yodgorligi» asarlarida o'z sotsiologik qarashlarini bayon etdi.

Beruniy Markaziy Osiyo va Sharq mutafakkirlarining ilg'or sotsial-siyosiy g'oyalarini rivojlantirdi. Jumladan, o'zining «O'tmish ajdodlar yodgorligi» asarida insoniyat hayotining boshlanishi haqidagi masalani ilmiy asosda hal etishga harakat qildi. Jamiyat va kishilar hayotida geografik omilning ahamiyati, uning ijtimoiy hodisalarga ta'sirini ko'rsatdi. Musulmonlar va hindlarning urf-odatlaridagi tafovutlarni geografik sharoitlar bilan izohladi, hatto tillar o'rtasidagi tafovutlarni ham geografik omillar bilan bog'ladi.

Forobiy esa inson va jamiyat hayotida kishilarning moddiy ehtiyojlari hal qiluvchi rol o'ynaganligini ko'rsatgan¹³⁹.

Shu o'rinda, biz sotsial mobil shaxsning millati, ma'lumoti, irqi, turar joyi, jinsi, «aqillilik koeffitsienti» nihisobga olgan holda miqdoriy ko'rsatkichlar o'rtasidagi korrelyatsiya (farqlanuvchi) koeffitsientni aniqladik. Umuman olganda, tadqiqotga jalb etilgan individlarning sotsial mobillik darajasini o'rganishda miqdoriy usuldan foydalanish ijobiy natija berish mumkin.

P.Sorokin ta'kidlashicha, sotsial mobillikning 2 turi vertikal va gorizontal sotsial mobillik¹⁴⁰ mavjud.

¹³⁷ https://studme.org/116404015993/sotsiologiya/sotsiologicheskoe_nasledie_znaneskogo_tomasa

¹³⁸ Paul Strathern. A brief history of medicine: from Hippocrates to gene therapy (angl.). — Running Press (angl.) russk., 2005. — P. 58. — ISBN 978-0-7867-1525-1.

¹³⁹ Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. Тошкент-2016. 230-б.

¹⁴⁰ Питирим Сорокин и социокультурные тенденции нашего времени. Материалы к международному научному симпозиуму, посвященному 110-летию со дня рождения П. А. Сорокина. — СПб. 1999.

Vertikal mobillik (davlat tomonidan yaratiladigan qulay huquqiy kafolatlar, institutlashuv hamda maqbul iqtisodiy shart-sharoitlar) o'z o'rnida yuqoriga va pastga yo'naltirilgan bo'ladi. Yuqoriga yo'naltirilgan sotsial ko'tarilish, yuqoriga harakatni, pastga yo'naltirilgan-sotsial tushish, pastga harakatni anglatadi.

Gorizontal (sohalararo integratsiyalashuv) sotsial mobillik individning bir sotsial qatlamdan shu darajada joylashgan boshqa sotsial qatlama o'tishini anglatadi.

Mobillikning bu turi yashash joyi (migratsiya)ni, boshqa diniy guruhga (dinini o'zgartirishi va h.k.) bildiradi.

Vertikal sotsial mobillik bir stratadan boshqasiga o'tishni nazarda tutadi. Vertikal sotsial mobillik hayot davomida insonning yuqori statusni quyiga, quyi statusning yuqori darajadagisi bilan almashishidir. Masalan, usta-ta'mirlovchining kompaniya rahbari darajasiga ko'tarilishi yoki teskari jarayon.

P.Sorokin sotsial mobillikni har qanday (sanoatlashgan) industrial jamiyatning daromadi mansab qatlamlariga bo'linishi bilan bog'liq holda ko'rib chiqdi. Sotsiologiyadagi sotsial mobil nazariyasi oraliq generatsion va ichki generatsion harakatchanlikning ko'rsatgichlarini hisoblash uchun juda nozik apparat foydalanadi. Sotsiologik adabiyotda sotsial mobil tushunchasi har qanday qatlamlarga bo'lingan marksistik sinflar nazariyasiga alohida urg'u berish uchun qo'llanadi.

Rossiyalik olim V.A.Ionsevning fikriga ko'ra, «Migratsiya aholining takror ko'payishiga bevosita ta'sir o'tkazishi mumkin. Ya'ni demografik jarayon sifatida faqatgina ko'chishlar yoki qaytmaydigan migratsiya shaklida yuzaga chiqishi mumkin va ushbu shaklda u demografiya predmetiga bevosita kiradi»¹⁴¹.

1.1.-jadval

Migratsiya nazariyalari

Iqtisodiy fanlar doirasida	Sotsiologiya doirasida	Siyosiy-huquqiy fanlar doirasida
1. Migratsiya bo'yicha klassik iqtisodiy nazariya	1. Belgili interaksionizm (symbolic internatioanlism) – migratsiyani mikro darajada, o'zaro yuzma-yuz munosabatlar natijasi sifatida tushuntiradi.	Bunda migratsiya xavfsizlik, fuqarolik, xalqaro munosabatlar va xalqaro huquq kabi kategoriyalar orqali o'rganiladi. Bu sohadagi aksariyat ishlar davlatlarning immigratsion siyosatini tahlil qilishga bag'ishlangan.
2. Migratsiya bo'yicha neoklassik iqtisodiy nazariya		
3. Ikki tomonlama ishchi kuchi bozori nazariyasi	2. Ijtimoiy qarama-qarshilik nazariyasi (Sotial softlist theory) – migratsiya hokimiyat va resurslarga bo'lgan raqobat orqali tadqiq qilinadi.	
4. Ishchi kuchi migratsiyasi doirasida yangi iqtisodiyot		

¹⁴¹ Ионцев В.А., Субботин А.А. Современные сценарии демографического будущего мира (на примере России и Германии) // Балтийский регион. 2018. Т. 10, № 3. С. 4–18.

5. Jahon tizimlari nazariyasi	3. Tarkibiy funksionalizm (Structrual funcsonalism) ga asosan, individlar o'zlari taalluqli jamiyatda ma'lum bir vazifalarni bajaradilar; ushbu vazifalarning o'zgarishi natijasida migratsiya yuzaga keladi.	
6. Nisbiy yo'qotishlar nazariyasi		
7. Osmosis nazariyasi		

* Jadval muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Demak, ijtimoiy tomondan ko'radigan bo'lsak, migratsiya ishchilarning, ya'ni mehnat resurslarining bir xududdan boshqa bir xududga ko'chib yurishi bo'lsa, iqtisodiy tomondan yondashadigan bo'lsak, ijtimoiy mazmuni bilan bog'langan holda iqtisodiyotning xududlararo tarmoqlarida band aholining ko'chish tushuniladi.

Hozirgi kunga kelib ijtimoiy mehnat migratsiyasiga mehnat sotsiologiyasi hamda demografiyasiga tayangan holda ta'rif ishlab chiqilgan. Bunday ta'rif Xalqaro Mehnat Tashkiloti va Xalqaro Migratsiya Tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan. Unga ko'ra «mehnat migrantlari – bular, insonlarning biror bir xududdan u o'zi istiqomat qiladigan mamlakat miqyosidami yoki ruxsat etiladigan mamlakatgami, ko'chib iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanadigan qismi»¹⁴².

Xulosa qilib aytganda, migratsiya, har qanday ob'ektiv jarayon singari, aniq miqdoriy xususiyatlarga va parametrlarga ega. Bu holat migratsiya masalalarining turli jihatlari bo'yicha farqlanadi va turli xil iqtisodiy, ijtimoiy, etnomadaniy, demografik, geografik va boshqa qator o'zgaruvchilar muxim o'rin tutadi. Ba'zan bunday parametrlarni ayniqsa, nozik etnomadaniy indikatorlar bilan ishlash zarurati tug'ilganda o'lchash va aniqlash qiyin. Zero, bugungi kunda respublikada migratsiyani hisoblash va rejalashtirish uchun har doimgidan ham aniq miqdoriy usullar bilan ishlash zarurdir. Qator mintaqalarda ushbu hisob-kitoblar mintaqaviy xususiyatlarni va allaqachon joylashib olgan migrantlarning hozirgi etnik va kasbiy tarkibini hisobga olgan holda yuqori darajada ixtisoslashgan parametrlarga muvofiq amalga oshirilishi kerak. Ammo bundan ham muhim vazifa - bu aniq hisob-kitoblar bilan tasdiqlangan ilmiy asoslangan holat sifatida tushunilishi kerak bo'lgan, mamlakat miqyosida amal qiluvchi yagona migratsiya konsepsiyasini ishlab chiqishdir. Bunday konsepsiya faqat mamlakatning hozirgi bosqichidagi rivojlanish dinamikasini va migratsiya sohasidagi global tendensiyalarni aniq tavsiflovchi parametrlar asosida shakllantiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент Ўзбекистон, 2015.

¹⁴² А.И. Евдокимов. Международное экономики отношения. Учебник. Москва «Проспект» 2004. С. 480.

2. Ўзбекистон Республикасининг “Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) тўғрисида”ги Қонуни // 1997 й. 24 апрель, ЎРҚ 392-І-сон.// www.lex.uz.

3. “Нодавлат нотижорат ташкилотлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 1999 йил 14 апрель, ЎРҚ 764-І-сон.// www.lex.uz.

4. Ситникова Идеи Чикагской школы социологии в современных исследованиях миграции населения // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2009. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/idei-chikagskoy-shkoly-sotsiologii-v-sovremennyh-issledovaniyah-migratsii-naseleniya> (дата обращения: 08.02.2021).

5. Акаев А.А. Миграция жизни населения // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2017. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/migratsiya-formy-i-rol-v-uluchshenii-kachestva-zhizni-naseleniya> (дата обращения: 25.10.2020).

6. Акаев А.А. Миграция: формы и роль в улучшении качества жизни населения // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2017. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/migratsiya-formy-i-rol-v-uluchshenii-kachestva-zhizni-naseleniya> (дата обращения: 25.10.2020).

7. Агабекян Р.Л., Авагян Г.Л. Современные теории занятости 2-е, перераб., доп. изд. – М.: Юнити-Дана, 2004. – С.190.

8. Адамчук В.В. Экономика и социология труда. – М: Юнити-Дана, 2001. – С. 407.

9. Акаев А.А. Миграция: формы и роль в улучшении качества жизни населения // Международный журнал гуманитарных и естественных наук.

10. Бекмурадов М.Б., Пармонов Ф.Я. Ички миграцион мобилликни институционал бошқаришда урбанизациянинг аҳамияти. // Жамият ва бошқарув №1 (87) 2020, 116 б

11. Caroline Nagel, Paul Boyle. Migration. Editor(s): Audrey Kobayashi. International Encyclopedia of Human. Geography (Second Edition). Elsevier. 2020, Pages 81-88, ISBN 9780081022962, <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10287-2>.

(<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780081022955102872>)

12. Paul Strathern. A brief history of medicine: from Hippocrates to gene therapy (англ.). — Running Press (англ.) русск., 2005. — P. 58. — ISBN 978-0-7867-1525-1.

13. Имомова, Нозимахон Авазхоновна. //Ўзбекистонда ишчи кучи миграция жараёнларининг замонавий жараёнлари// Журнал Социальных Исследований 4.1 (2021).

14. Имомова, Н. А. (2021). //Ўзбекистонда ишчи кучи миграция жараёнларининг замонавий жараёнлари// Журнал Социальных Исследований, 4(1).

15. Имомова Н.А. //Мамлакатда ишчи кучи миграцион харакатлари холати ва ўзига хос худудий //Журнал Социальных Исследований. – 2020. – Т. 3.№. 3.

16. Имомова Нозимахон Авазхоновна. //Мамлакатда ишчи кучи миграцион харакатлари холати ва ўзига хос худудий// Журнал Социальных Исследований 3.3 (2020).

17. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. Тошкент-2016. 230-б.

18. Ионцев В.А., Субботин А.А. Современные сценарии демографического будущего мира (на примере России и Германии) // Балтийский регион. 2018. Т. 10, № 3. С. 4–18.

19. А.И. Евдокимов. Международное экономики отношения. Учебник. Москва «Проспект» 2004. С. 480.

20. Питирим Сорокин и социокультурные тенденции нашего времени. Материалы к международному научному симпозиуму, посвященному 110-летию со дня рождения П. А. Сорокина. — СПб. 1999.

21. Имомова Н. А. (2020). Мамлакатда ишчи кучи миграцион харакатлари холати ва ўзига хос худудий. Журнал Социальных Исследований, 3(3).

22. Имомова Н.А.(2021). //Ўзбекистонда ишчи кучи миграция жараёнларининг замонавий жараёнлари// Журнал Социальных Исследований, 4(1).

23. Имомова Н.А.(2020). //Молодежные перспективы в занятости Узбекистана// Наука и техника. Мировые исследования (pp. 117-119).

24. Имомова Н.А.(2022).Монография.Фарғона.Б.157.